

K otázkám sociální pedagogiky

K aktuálním problémům sociální pedagogiky

Blahoslav Kraus

Pojem sociální pedagogika začal být v polistopadovém období u nás více frekventován, ovšem ve velmi diferencované podobě, v různých pojetích. Nepatří k pojmům, které by v naší pedagogice měly výraznou tradici (na rozdíl např. od Polska), i když v určitých souvislostech a ve spojitosti s některými pedagogy (Baláz O., Přádka M.) se objevuje.

Ve své studii z roku 1978 vymezuje O. Baláz sociální pedagogiku jako součást pedagogiky, jako pedagogickou disciplínu zkoumající sociální aspekty výchovy. Dále pak uvádí tématické kruhy problémů: vztah společnosti a výchovně vzdělávací soustavy, výchovy ve volném čase, aspekty výchovy v dětských a mládežnických organizacích, problematika žákovské samosprávy, sociální aspekty přípravy a činnosti učitelů, rodinné výchovy, výchovy v mimoškolních zařízeních, problematika vrstevnických skupin, výchovy mládeže s poruchami sociálního chování (Baláz O., 1978, 572). V tomto pojetí má sociální pedagogika nepochybně vymezení velmi široké a jak autor zdůrazňuje, sociální pedagogika, zkoumající interakci mezi sociálním prostředím a výchovou, má funkci integrující.

Chceme-li se dobrat k tomu, jak nazírat na pojem sociální pedagogika v současnosti, nebude na škodu, podíváme-li se alespoň letmo, jak tomu je v posledních letech u našich sousedů. Pojetí sociální pedagogiky z přelomu let sedmdesátých a osmdesátých přibližuje publikace H. Lukase. Pojem sociální pedagogika dává do těsné souvislosti s pojmem sociální práce a říká, že sociální pedagogika na území Německa se odlišuje od sociální práce v míře, v jaké se výchova odděluje od ostatních sociálních procesů a v jaké postupně společnost přebírá odpovědnost za sociální jistoty obyvatel. Vzájemný vztah vidí v jakési nepřímé úměrnosti. S tím, jak v různých činnostech a vlivech slabne aspekt sociální pomoci, sílí naopak aspekt sociálně výchovný (Lukas H., 1979, 17n).

V kontextu sociální péče o lidi potřebující pomoc společnosti (problémové, nezaměstnané, přistěhované, sociálně postižené) chápe sociální pedagogiku v rovině teoretické a praktické také H. Marburgerová (Marburgerová H., 1981, 25).

Značnou tradici v užívání pojmu sociální pedagogika má Polsko. Nej-

nověji řeší problematiku sociální pedagogiky v Polsku publikace autorského kolektivu pod redakcí T. Pilcha a I. Lepalczyka (13). Vedle teoreticko metodologických východisek obírají se autoři především charakteristikou základních prostředí výchovy, tj. rodiny, lokálního prostředí, vrstevnických skupin, společenských organizací v obci a prostředím pracovišť. Další část je věnována metodám a prostředkům sociálně výchovné práce (individuálně případová, skupinová, organizace prostředí, společensko kulturní animace, poradenská činnost, kulturně osvětová). Další podstatná část publikace je věnována problematice člověka v situaci ohrožení. Je zde řeč o lidech nesvéprávných, o bídě jako sociálním jevu, o problémech agrese a netolerance ve společnosti.

V období po listopadu 1989 lze registrovat u nás jakousi snahu obnovit, oživit pojem sociální pedagogika. Objevují se různé pohledy a tendence od snahy dát tomuto pojmu ucelený specifický rámec až po velice široké vidění, zahrnující dokonce témata tradičně chápána jako součást teorie výchovy. V tomto duchu vidí sociální pedagogiku např. J. Haškovec a říká, že návrat k otevřenému pojetí výchovy pomůže rehabilitovat sociální pedagogiku, která je povolána k tomu, aby popisovala a analyzovala výchovné vlivy plynoucí ze společenské skutečnosti, učila vychovatele poznávat prostředí, ve kterém vyrůstají jejich chovanci atd. (Haškovec J., 1993, 94).

K vývoji vědeckého oboru sociální pedagogika se vyslovil na stránkách časopisu *Éthum* také Z. Moucha. Rekapituluje vcelku známé poznatky, doplňuje však jeden moment, a tím je vznik etopedie, obor, který podle jeho mínění, ať vědomě či nevědomě, přebíral prvky Bláhovy sociologické pedagogiky a stal se částí speciální pedagogiky. Toto spojení označuje za násilné, oklešťující celou problematiku, kdy otázky ústavní, náhradní výchovy, sociální prevence, poradenství apod. nemají onen potřebný sociální rozměr nebo se vytrácejí vůbec (Moucha Z., 1993, 9).

Za pozoruhodnou z hlediska snahy o skutečnou koncepci sociální pedagogiky pokládám stať L. Pechy (Pecha L., 1993 90–93). Pokouší se dát úvahám o pojetí sociální pedagogiky zřetelnou strukturu a systém. Dospívá k závěru, že pojem sociální pedagogika se objevuje ve třech polohách. První je metodologická, představující sociálně pedagogický přístup k nejrůznějším výchovným situacím. V té spojitosti zmiňuje snahu o rozvoj školní etnografie u nás.

Druhou polohu označuje za takticko-verbální a má tím na mysli to, že pojem sociální pedagogika se objevuje jako název vyučovacího předmětu, majícího v zásadě obsah tradičně označovaný teorií výchovy, a má zde tedy úlohu zástupnou. Za základní pokládá polohu, ve které jde o sociální pedagogiku jako pedagogickou disciplínu. Předmět zájmu této disciplíny

vymezuje oblastmi, v nichž je vliv prostředí (rozumí se hlavně sociálního) vlivem dominantním.

Z předcházejícího je zřejmé, že vyjasnění pojmu sociální pedagogika není jednoduchou záležitostí. Jeví se jako nezbytné oddělit pojem sociální pedagogika ve smyslu sociálně pedagogického přístupu k výchovným činnostem, to, co L. Pecha označuje jako polohu metodologickou. Jde o zdůraznění sociálních aspektů u všech elementů výchovného procesu (tedy objektu, subjektu, cílů výchovy atd.). S žádoucími tendencemi demokratizace a humanizace na konci 20. století by tento přístup měl prolínat veškeré úvahy na poli pedagogiky (v rovině teoretické) i veškeré výchovné snahy (v rovině praktické).

Východiskem pro formulování předmětu sociální pedagogiky jako disciplíny musí být to, že jde o pedagogiku (tedy předmětem zkoumání musí být výchovný proces) a současně by tímto předmětem neměly být oblasti, které jsou sledovány jinými pedagogickými disciplínami (např. pedagogika volného času).

Zdá se, že takové okruhy problémů, stojící víceméně mimo pozornost tradičních pedagogických disciplín, jsou dva. Jeden ve směru sociálně pedagogické prevence, druhý sociálně pedagogické terapie. Prvý okruh představuje teoretickou analýzu oblasti výchovy, kde prostředí je dominujícím faktorem v působení na rozvoj osobnosti. Jde tedy o výchovné aspekty v prostředí rodiny, lokality, klima vrstevnických skupin, působení společenských organizací. Dále otázky možnosti pedagogizace tohoto prostředí a s tím spojené specifické metody a prostředky. Týká se i vyhledávání potenciálně sociálně patologicky jednajících lidí a s tím spojená činnost příslušných institucí (střediska prevence pro děti a mládež, protidrogová centra, linky důvěry apod.). Problémy profylaxe, cesty stimulace žádoucích a inhibice nežádoucích podnětů v uvedených prostředích, problémy koordinace těchto vlivů spolu s dalšími výchovnými institucemi včetně školy.

S tím se pojí otázky výrazně výchovného rázu ve specifických situacích (spíše převýchovného rázu, terapie). Jde o specifické postupy a přístupy u lidí, kteří již jsou z hlediska fungování společnosti vážným problémem (trestaní, nepřizpůsobiví, přistěhovalci, nezaměstnaní apod.). K tomu se opět váže problematika činnosti příslušných institucí (nápravná zařízení, výchovné ústavy, léčebny apod.).

Vzhledem k současné situaci v naší společnosti jeví se jako potřebné a užitečné těmto otázkám věnovat pozornost, byť jsou v mnohém pro nás nové. Tím píš.

Literatura

- Baláž, O.: Sociálna pedagogika v systéme vied. *Pedagogika* 1978, č. 5.
- Haškovec, J.: Predmet pedagogiky a pojetí sociální pedagogiky. *Pedagogická orientace*, č. 7., 1993.
- Lukas H.: *Socialpädagogik — Sozialarbeitwissenschaft*. Berlin 1979.
- Marburger, E.: *Entwicklung und Konzepte der Sozialpädagogik*. München 1981.
- Moucha, Z.: Historické aspekty vývoje vědeckého oboru sociální pedagogika. *Ěthum*, 1993, č. 4.
- Pecha, L.: K vymezení pojmu sociální pedagogika. *Pedagogická orientace*, č. 8–9, 1993.
- Pilch, T. — Lepalczyk, I.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1993.

Niektoré možnosti rozvoja sociálnej pedagogiky

Zlatica Bakošová

Sociálna pedagogika nie je novou pedagogickou disciplínou. Vznikla na prelome 19. a 20. storočia ako reakcia na starú tradičnú školu a prevládajúce psychologické koncepcie, ktoré považovali človeka za biologickú a psychologickú bytosť, pre vývoj ktorej spoločenské prostredie nemá zásadný význam. Trvalé miesto však v sústave pedagogických vied nedostala. V starších pedagogických prácach, slovníkoch, encyklopédiách sa spomína iba okrajovo.

Po novembri 1989 upozornila spoločenská prax pedagogickú teóriu na potrebu riešiť sociálne problémy. Vznikol začarovaný kruh otázok pre teóriu sociálnej pedagogiky:

- ako vymedziť miesto a predmet skúmania,
- ujasniť vzťah k psychológii, sociológii, liečebnej pedagogike,
- rozhodovanie medzi normatívnosťou a cestou pomoci v životnej dráhe,
- vymedzenie obsahu vzhľadom k existujúcim tradíciám teórie výchovy, sociológie výchovy, psychologického poradenstva.

Pri hľadaní možností ako rozvíjať túto vednú disciplínu, vychádzame z presvedčenia, že je možné rozvíjať ju z dvoch aspektov:

1. nadviazať a čerpať z historických skúseností, z humanistických koncepcií,
2. učiť sa zo zahraničných skúseností.